

SCHIRM Anita

Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Magyar Nyelvészeti Tanszék
Szeged, Magyarország
schirmanita@gmail.com
ORCID 0000-0002-4265-4147

A DIÁKNYELV RÉGEN ÉS MOST – A SZÓTÁRAK ÉS MÁS FORRÁSOK TÜKRÉBEN

Student language in the past and now – in the reflection
of dictionaries and other sources

Jezik đaka nekada i sada – na osnovu rečnika i drugih izvora

A tanulmány a diáknyelv változását az első, nyomtatásban megjelent diáknyelvi szótártól, Dobos Károly 1898-as művétől kezdve napjaink diáknyelvi szógyűjteményeivel bezárólag veszi sorra. Az elemzett nyomtatott forrásokon kívül dalszövegeket, blogposztokat, a közösségi médiából származó videókat is felhasznál a diákszleng jellegzetességeinek a feltáráshoz. Az elemzés azt mutatta, hogy a szóanyag gyors változása ellenére a játékoság, a kreativitás, a humor végigkíséri ezt a szociolektust. Az idegen (kezdetben a latin és német, majd az angol) szavak használata minden korszakra jellemző. A főbb szóalkotási módok közé a köznyelvi szavak új jelentésben való használata, a metaforikusság, a népetimologizálás és a játszi szóképzések tartoznak. A diáknyelvi szótárakból és más, a diákszlenget felhasználó forrásokból nem csupán az egyes szavak jelentését és a diákok nyelvhasználatának a leleményességét ismerhetjük meg, hanem bepillantást nyerhetünk a mindenkori diákéletbe is.¹
Kulcsszavak: diáknyelv, nyelvi változás, lexikográfia, diáknyelvi szótárak, szleng

Bevezetés

A tanulmány a diáknyelv változásait mutatja be főként a diáknyelvi szótárak szócikkein keresztül, de a nyomtatott forrásokon kívül dalszövegek, blogposztok,

¹ A tanulmány *A nyelv – nemzedékek kézfogása* mottót viselő 57. Magyar nyelv hete alkalmából 2023. április 11-én Szabadkán megtartott előadás kibővített, írott változata.

tankönyvek és a diákszlenggel foglalkozó YouTube-videók is elő fognak kerülni. Az írás célja annak illusztrálása, hogy bár a diáknyelv szavai az idők során igen sokat változtak, ám e szóanyag típusai lényegében azonosak.

A második világháborúig a nyelvészek a diáknyelvet a tolvajnyelv egyik változatának tekintették (Vasné Tóth 2012, 222). Az 1898-as első diáknyelvi szótár megalkotója, Dobos Károly is egy majdani argotszótárhoz gyűjtötte az anyagát, mivel az akkori diáknyelvi szavak nagy része a tolvajnyelvből származott, például: *begyulladni* 'megijedni', *bekáfolni* 'lerészegedni', *kóli* 'hazugság', *linkel* 'becsap', *staubolni* 'cigarettázni' (Vajthó 1930, 220). Ám annak ellenére, hogy az argónak és a diáknyelvnek vannak egyező szavai, a két nyelvváltozat nem azonosítható egymással. Velledits Lajos a csoportnyelvek közé sorolta a diáknyelvet, s ún. titkos nyelvnek, a tanulók egymás közti tolvajnyelvének tartotta (Velledits 1917, 59–60).

A diáknyelv az ifjúsági nyelvnek mint rétegnyelvnek egy változata (Szűts 2002, 101). Olyan önálló csoportnyelv, amelyet zömében a tanulók használnak, s amelynek a szavai főleg – de nem kizárólag – az iskolai élethez tartoznak. A diákélet fogalmai közül a tantárgyak, az érdemjegyek és a szórakozási formák megnevezései különösen nagy arányban képviseltetik magukat ebben a nyelvváltozatban (vö. Kardos–Szűts é. n., 18), de a diáknyelv szavai nem korlátozódnak kizárólag az iskolához kötődő jelenségekre. A diáknyelv „egy egész társadalom tükörképe” (Vajthó 1930, 220). Hoffmann Ottó (1996, III) szerint a diáknyelv egyszerre diákszleng, ifjúsági szleng és általános szleng is. A diáknyelv kialakulásában Matijevec Lajos (1972, 17) szerint több tényezőnek is fontos szerepe van. Használatával a beszélők egyrészt úgy érezhetik, hogy egy csoporthoz tartoznak, másrészt elkülönülhetnek a kívülállóktól, a tanároktól és a felnőttektől, továbbá szembeszegülhetnek velük. Ezek mellett a változatosság, a játékosság, a tréfálkozás, a csúfolódás, az utánzás, a feltűnés vágya és a hagyományos dolgoktól való eltérés is motiválja a beszélőket a diáknyelvi szavak használatakor. A diáknyelvre nagy fokú kreativitás jellemző, s alkalmazása főként a baráti, informális beszélgetésekre korlátozódik, ha pedig mégis hivatalos helyzetben jelenik meg, akkor képes a szituációt informálissá tenni (Csekő–Hollóy 2019).

Diákszlengben megkérdeztem a ChatGPT-t² is, hogy tudja-e, mi az a diáknyelv (*Vágod, mi az a diáknyelv?*). A robot gyorsan összeszedte nagyjából a Wikipédia szintjén³ a diáknyelv definícióját, s a jellemzők közül az informalitást

² <https://chat.openai.com/> (2023. dec. 28.)

³ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Diákszleng> (2023. dec. 28.)

és a szlengszavakat emelte ki. Példákat azonban nem hozott, úgyhogy föltem neki egy újabb kérdést: afelől érdeklődtem, hogy milyen volt a diáknyelv régen és milyen most. A ChatGPT azt válaszolta, hogy a diáknyelv mindig is informális és dinamikus volt, és gyakran tartalmazott szlengszavakat és -kifejezéseket. A program immár példákat is írt. Az 1970-es és 1980-as évekből a *lemezbolt* 'zenebolt', a *bamba* 'nem figyelmes', a *téma* 'kérdés vagy probléma' és a *csapó* 'szórakozóhely' szavakat említette. A mai diáknyelvből pedig az online beszélgetések angol rövidítéseit, a *LOL* 'hangosan nevetni', a *BRB* 'mindjárt jövök' és az *OMG* 'istenem' kifejezéseket emelte ki, ám azt, hogy ezek pontosan miből is rövidültek (*LOL* = *laughing out loud*, *BRB* = *be right back*, *OMG* = *oh my god*), nem adta meg. Szótárakat nem említett, nem tért ki a főbb szóalkotási módokra sem, s az általa hozott példák nem tükrözték a régi és a mai diáknyelv különbségeit, illetve azonosságait. Úgyhogy a mesterséges intelligencia helyett érdemes vallatóra fogni a diáknyelvi szótárakat.

A diáknyelv gazdagon adatolt csoportnyelv. Az első, 1898-ból származó, nyomtatásban megjelent önálló magyar szlengszótár is éppen egy diáknyelvi szótár, Dobos Károly alkotása. E munkától kezdve napjainkig rendre jelentek meg diáknyelvvvel foglalkozó kötetek. A szócikkek segítségével bepillantást nyerhetünk abba, hogy a különböző korszakok fiataljai milyen kommunikációs kóddal rendelkeztek, s hogyan vélekedtek az iskoláról, valamint az élet más területeiről (Hoffmann 1996, V).

Diáknyelvi szótárak és gyűjtemények a kezdetektől napjainkig

A diáknyelvvvel Magyarországon Dobos Károly *A magyar diáknyelv és szótára* című munkája előtt rendszerszerűen nem foglalkoztak, csupán a főiskolák kiadványainak egy-egy lapja őrizte a diákok nyelvhasználatát. Emellett irodalmi művekből, például Jókai Mórnak az *Eppur si muove – És mégis mozog a föld* című 1872-es regényének *A csittvári krónika* fejezetéből ismerhették meg az olvasók a diáknyelv néhány jellegzetes szavát (pl. *kondizni* 'udvarolni', *kókvia* 'kollégiumi konyha'). De Móricz Zsigmond 1920-as *Légy jó mindhalálig* című regénye is tartalmazott diáknyelvi szavakat (pl. *brúgó* 'barna diákkenyér', *kalkulus* 'iskolai érdemjegy', *penecilus* 'tollkés'). Dobos Károlyt műve megírására Szinnyi József buzdította, Simonyi Zsigmond pedig a *Magyar Nyelvőr* révén még anyagot is gyűjtetett a számára. Dobos célja „a diákélet eleveenségének, kedves szeszélyességének, még könnyeiben is nevető életének” megőrzése volt (Dobos 1898, 8). Úgy vélte, hogy a diáknyelv híven tükrözi azt az átmeneti állapotot, amikor az „egyes szavak [...] még a lét s nem lét határán küzködnek

(sic!) s forronganak” (Dobos 1898, 8–9). Ám a szótárba csak azokat a szavakat vette föl, amelyek szerinte érdekesek vagy ismertebbek voltak, a „pillanat szülöttei” kimaradtak a gyűjteményből (Dobos 1898, 7–8). A diákiszavak nagy része ekkoriban idegen eredetű volt. Többnyire latin, ahogy azt a *longinus* vagy az *ekselni* szavak is mutatják, előbbi a ’hosszú, vékony diák’ megnevezése volt, míg utóbbi az ’ital fenéig való kiürítését’ jelentette. Ám a német hatás is jelentős volt (pl. *drukkolni* ’félteni a feleléstől’), főként Selmezbánya környékén, de tót (pl. *bekvakázni* ’elégteletet kapni’) és román kölcsönszavak (pl. *cseszku* ’elégtelen osztályzat’) is voltak az akkori diáknyelvben. A szóalkotásmódok közül a szerző a tréfás diáketimologizálásokat emeli ki. Például *lógyilkos*, ami annyi, mint ’logikus, bölcsészettan hallgató’, a fizikus *vizikos* volt, a nyelvész *nyűvész*, a filológust pedig *fileológos*nak nevezték. Az állatok neveinek metaforikus használata is jellemző volt: a kezdő diákot például *bagolynak*, *csirkének*, *gólyának* is hívták, az elégteleten osztályzatot, a *szekundát* pedig *csikónak*, *malacznak*, *medvének*, *kacsának*, *potykának* és *szukának* is mondták (Dobos 1898, 17–18). Az egyesnek számos egyéb elnevezése is volt még akkoriban, például *buger*, *bunda*, *bumszti*, *cseszi*, *cseszko*, *cseszku*, *csunda*, *daczi*, *dutyi*, *fordított szék*, *másodrend*, *rutyi*, *tropa*, *trotya*, *tunikás egyes*. Az italozásra is sokféle szinonimát használtak a diákok (pl. *befütyülni* ’berúgni’), s külön kifejezésük volt a nem pohárból, hanem üvegből történő ivásra is: *könyvnelkül* (sic!) *inni*. A szótárba bekerült szavak igen sokféle helyről származtak: Budapestről, Debrecenből, Esztergomból, Késmárkról, Rimaszombatból, Rozsnyóról, Selmezbányáról, Székesfehérvárról, Temesvárról, Tordából és Vácról is vannak adatok. A legtöbb szó Debrecenből és Selmezbányáról való, az előbbi helyről 200, míg az utóbbiról 157 található a kötetben (Vasné Tóth 2018, 19). Némely szócikkben etimologizálás is található, például az *ekselni* ’fenéig kiüríteni’ szónál a latin *ex* prepozícióból való eredet szerepel. Dobos szótárából nem csupán az egyes szavak jelentését és a diákok nyelvhasználatának leleményességét ismerhetjük meg, hanem a magyarázatok révén betekintést nyerhetünk az akkori diákéletbe is.

Dobos Károly 1898-as *A magyar diáknyelv és szótára* című munkájában legnagyobb számban debreceni szavak szerepeltek, szám szerint 200 volt belőlük a kötetben (Vasné Tóth 2018, 18–19). Majdnem 50 évvel később, 1941-ben S. Szabó József kifejezetten a debreceni diáknyelvi szavakat kívánta közreadni, mivel szerinte ez a kollégium képviseli a leggazdagabb és legszínesebb diákéletet. Szabó mintegy 12 éven át gyűjtötte anyagát. Főként a Kollégiumról megjelent könyvekből, írásokból szemezgetett, de szépirodalmi művekből, többek közt Jókaitól, Csokonaitól, Aranytól is vett át szavakat. Egykori kollégiumi

diákoktól is igyekezett anyagot szerezni, ám ez a próbálkozása kevés sikerrel járt. Összesen mintegy 1000 címszót gyűjtött össze, olyanokat, amelyek saját ítélete szerint „régbbiekek, tradicionálisak, közkeletűek”, s amelyek „klasszikusokká váltak” (Vasné Tóth 2018, 46). Ám a szóanyag rendszerezését már nem tudta befejezni. A *Debreczeni Képes Kalendárium* 41. számában azonban megjelent egy részlet a készülő munkából. Ez a mutatóvány 57 kidolgozott szócikket tartalmaz, s további 70 *s*, illetve *sz* betűs szót, valamint kifejezést sorol fel S. Szabó a gyűjteményében lévő címszók közül. Ezek az adatok is jól mutatják a diákok nyelvének ötletességét, fantáziadúságát. A *haszfájás* szó ekkor például az ismétlést (‘repetitio’) jelentette. Az eredetileg a növénygyűjtésre használt *botanizálás* szót pedig a csapszéki borvirágszedésre, azaz a mulatozásra, valamint a baromficsenésre is használták. A gyűjtemény szavai közt sok a latin, hiszen évszázadokon keresztül a latin volt a Kollégium nyelve. Ezt a hagyományt mutatja például a szójegyzék *ferula* ‘szégyentábla’ szava is. A szégyentáblát annak kellett hordania, aki a Kollégiumban magyarul beszélt. A szócikkből az is kiderül, hogy a diák csak úgy szabadulhatott meg ettől a táblától, ha az ebédnél ékes latin beszédet tartott.

A következő diáknyelvi szótárra több mint 30 évet kellett várni. 1972-ben jelent meg Matijevis Lajos *A vajdasági magyar diáknyelv* című könyve. A szerző a kötet anyagát 10 év alatt gyűjtötte össze. A kutatás során meg kellett küzdenie a tanulók ellenállásával, a válaszádtól való elzárkózásukkal, így a hagyományos módszereket, azaz a körülírást, az illusztráció felmutatását és a rákérdezést nem tudta sikerrel alkalmazni. Ehelyett rejtett, titkos gyűjtéssel, magnetofonos felvételekkel, valamint jegyzeteléssel jutott az adatokhoz. Az egyre gyarapodó gyűjteményét a szerző az általános iskolai tanársága idején még tovább növelte. Összesen 8000 szót gyűjtött össze, majd a szóanyag élő voltát később tanárok bevonásával diákokkal ellenőriztette. Az ellenőrzésben 26 helység 38 iskolája vett részt. Az ellenőrző pontok közt volt többek közt a Bácskából Csantavér, Óbecse, Szabadka, Temerin, Újvidék, Zenta, Zombor, a Bánságból pedig Nagyikinda és Törökkanizsa is. A terjedelmes gyűjteményből a vajdasági magyar diáknyelv szótárába végül 1476 szó és 200 állandósult szókapcsolat került be. A szavak többsége a diákéletre vonatkozik, és jelentésében eltér e szavak köznyelvi jelentésétől (pl. *benzintartály* ‘leány’, *drazsé* ‘igazgató’, *hóhér* ‘tanár’). A gazdag szinonimahasználat ebben a gyűjteményben is megfigyelhető, ahogy azt például a WC fogalmára használt szavak is mutatják: *buffé*, *cévé*, *füstölő*, *hábé* (= *higiénikus bázis*), *JUGODIM*, *kaszinó*, *kávéház*, *odbor* (vö. szerbhorvát *odbor* ‘bizottság, választmány’), *pipatórium* (= csak itt szabad cigarettázni), *szalon*, *tamóék* (vö. szerbhorvát *tamo* ‘ott,

ottan’), *vécó*, *vécóék*. A kötet végén térképlapok is helyet kaptak, közülük 8 térképen olyan fogalmak (pl. iskolaigazgató, számtan, golyóstoll) diáknyelvi megfelelői láthatók, amelyeknek vidékenként és helyenként igen gazdag változatai vannak. A kettes érdemjegy megnevezéseit vizsgálva kiderül, hogy mind a 26 gyűjtési pontról adatolható volt a *lúdnyak*. A Bánságban emellett a *fordított ötös*, a *hattyú*, a *kácsa*, a *cvancig*, a *cvó*, a *cvónyó* és a *teknős* kifejezéseket is használták, Bácskában pedig a *daci*, *devojka*, *dvica*, *gádzser*, *görbehátú*, *pulykanyak*, *soványka*, *talpas*, *vékonynyak* szinonimák adódtak a *kettesre*. Az adatokból kitűnik, hogy a szavak közt német és szerb hatást mutatók is vannak, a többi szinonima pedig hasonlóságon alapuló metaforikus kifejezés.

A diáknyelvi szótárak közt olyanok is találhatóak, amelyek egy-egy város egy-egy intézményének szóhasználatát térképezik föl. Ilyen Gémes Balázs *A kecskeméti diáknyelv szótára (1967)* című 1982-ben megjelent munkája is, aki a kecskeméti 607. számú Ipari Szakmunkásképző Intézet négy osztályában, három harmadikos és egy elsős osztályában vizsgálta a diáknyelvet. A szerző úgy tervezte, hogy a későbbiekben rendszeresen megismétli majd a vizsgálatot, azonban a terve a tantestület ellenállása miatt nem valósulhatott meg. Így *A kecskeméti diáknyelv szótára* egy egyszeri felmérés eredményét tükrözi. A szótárba Gémes nem vette föl azokat a szavakat, melyeket a tanulók beszélgetését megfigyelve jegyzett fel (pl. *bizi* ’bizonyítvány’), csak az írott felmérésből származó adatok kerültek be a gyűjteménybe. A szótár 1196 szócikk segítségével így egy igen kisszámú tanulóközösség nem teljes szókincsét mutatja be. A diákok Kecskemét környékéről és Szabolcs-Szatmár megyéből származtak, s építőipari szakmát tanultak. Így nem meglepő, hogy a szótárban szereplő szavak nagy részét az építőiparhoz kapcsolódó foglalkozások megnevezése teszi ki. A villanyszerelő például *csőkukac*, *drótféreg*, *dróthuszár*, *fáziskergető*, *kábelféreg*, *kábelkukac*, *kábelrágó*, *szikrabuzi*, *tyúkbeles*, *tyúkbélkergető*, a kőműves pedig *fecske*, *habarcskukac*, *kümmencs*, *malterbúvár*, *malterbuzi*, *malterkukac*, *téglaékszerész*, *téglaműszerész*. A női segédmunkást *habarcs-tündérnek*, a szorgalmasan dolgozó segédmunkást pedig *helótának* nevezték. E példák is a diáknyelv ötletességét, játékosságát mutatják. A kecskeméti diákság körében is megfigyelhetők a jellegzetes iskolai kifejezések, az érdemjegyek közül az elégtelenre például a *bot*, *ceka*, *daci*, *fa*, *fenyőfa*, *gamó*, *horog*, *högyös ötös*, *ostor*, *szálka*, *szekunda*, *tök*, *végnya*, *vinnyogó* szinonimákat közli a szótár. Gúnyt kifejező szavak is fellelhetők a gyűjtött adatok közt: a Kecskemét közelében lévő Kerekegyházát például *Kukáliának*, Kiskunfélegyházát pedig *Gyíkországnak* nevezték ekkoriban a tanulók. *A kecskeméti diáknyelv szótára* is mutatja a diáknyelv szinonimáinak nagy számát: a gyűjtemény a *lány*, illetve

a *nő* szavakra közel 100, a *fiú* és a *férfi* szavakra pedig 40-nél is több kifejezést ad meg. Közülük a *binye*, *cápa*, *csatring*, *falusi juliska*, *gyikos*, *lótetű*, *ludmilla*, *massza*, *moha*, *spingó*, *szőke ciklon*, *szüzi*, *textil*, *zuzmó* szavak a nőkre voltak használatosak, míg a *csolovek*, *csórógusztí*, *fájer*, *debla*, *gedeon*, *kóró*, *lipse*, *mikulás*, *pöcsös*, *szirmó* szavakkal a férfiakat illették ekkoriban a diákok.

A miskolci Fáy András Közgazdasági Szakközépiskolában végzett felmérést az 1983–1984-es, majd az 1984–1985-ös tanévben Csányiné Wittlinger Mária. Az első vizsgálata során az iskola minden évfolyamának egy-egy osztályával tölthetett ki diáknyelvi szavakat felmérő adatlapot. A tanulóknak különböző témákban kellett szavakat írniuk, majd azokat mondatba foglalniuk. Azonban a diákok zömében egymásról másolták a megoldásokat, így más módszerhez folyamodott a szerző. Újabb osztályokat vont be a vizsgálatba, s a tanulóktól már nem egyes szavak diáknyelvi megfelelőit kérdezte ki, hanem fogalmazásokat íratott velük. Ez a vizsgálati mód sikeresebbnek bizonyult, a név nélkül írt, kötetlen témájú szövegek alkotása révén ugyanis bőséges szóanyag gyűlt össze, s ebből készült el az *Egy miskolci szakközépiskola diáknyelvi szavai* című 1987-ben megjelent munka. Csányiné szótára 390 szócikkből áll. A 23 oldalas szótár nem csupán az egyedi, különleges diáknyelvi szavakat (pl. *orgia* 'házi-buli', *tonnamadonna* 'kövér lány') tartalmazza, hanem a jól ismert alakokat (pl. *diri* 'igazgató', *isi* 'iskola') is közli. Az iskola profiljából adódóan ebben a gyűjteményben a közgazdasági jellegű szaktárgyak diáknyelvi megfelelői is megtalálhatók. Például: *gazda*, *gazdalap*, *gazdi* 'gazdasági és jogi ismeretek', *gyakszi* 'gyakorlat', *gyors*, *gép* 'gyorsírás, gépirás', *statek* 'statisztika'. A szótárban a Miskolchoz kapcsolódó fogalmak diáknyelvi megfelelői is helyet kaptak. Például: *Búza* 'Búza tér', *FAXI* 'Fáy András Közgazdasági Szakközépiskola', *Gárdó* 'Gárdonyi Géza Ifjúsági Ház', *Lököm* 'LKM = Lenin Kohászati Művek'. A Központi Leánykollégiumra a diákok az *apácaház*, *kancakolostor*, *szűzgarázs*, *tyúkól* szinonimákat írták, a fiúk számára fenntartott Petőfi Kollégiumnak pedig *kakasülő* volt a neve.

A Sárbogárdi Petőfi Sándor Gimnázium tanulói körében 1987-ben Tóth Kornélia végzett felmérést az iskolai élet diáknyelvi szavairól. A kérdőíves vizsgálat során 125 köznyelvi szó (pl. *bizonyítvány*, *érettségi*, *iskola*, *kollégium*, *szülői értekezlet*, *tanár*) megfelelőjére kérdezett rá a gimnazistáktól. A kapott válaszokból állította össze a *Sárbogárdi diáknyelvi szótárát*, amely 65 oldalon 855 címszót tartalmaz. A szerző a diáknyelvi szavak csoportosításához a tájszavak rendszerében használt osztályozást használta föl, azaz megkülönböztette egymástól a valódi, a jelentésbeli és az alaki diáknyelvi szavakat. A valódi diáknyelvi szavak a köznyelvben nem fordulnak elő, csak a diáknyelv-

ben jelennek meg. Ilyen például a *dimbulda* 'tornaterem', a *falikutya* 'faliújság', a *bekottázza a lenyót* 'megtanulja a leckét' és a *pedál-medál* 'jeles osztályzat'. A jelentésbeli diáknyelvi szavak megtalálhatók a köznyelvben is, ám a diáknyelvben a köznyelvtől eltérő jelentésük van. Például: *esti mese* 'KISZ-gyűlés', *garancialevél* 'bizonyítvány', *technokol* 'hízelgő diák', *golyózik* 'gondolkodik', *környezetbarát* 'sok elégtelen osztályzata (fája) van', *verekedő* 'vonalzó'. Az alaki diáknyelvi szavak pedig csupán alakjukban térnek el a köznyelvi szavaktól. Például: *bogozgató* 'igazgató', *isiköpeny* 'iskolaköpeny', *nagydoga* 'témazáró dolgozat', *suti* 'ügyetlen diák', *szakfe* 'szakfelügyelő'. A gyűjtemény számos példája igazolja, hogy az 1980-as évek végi regionális diáknyelv is rendkívül kreatív és szellemes volt. Például: *étlap* 'felmérő dolgozathoz megadott kérdések', *habostorta* 'érthetetlen tanári magyarázat', *gyorsposta* 'súgás', *Kossuth-díj pénz nélkül* 'igazgatói intés', *Olympos* 'tanári szoba'.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége 1992-ben pályázatot hirdetett *Hogyan beszél ma az ifjúság?* címmel. A pályázatra beérkezett alkotások anyagát felhasználva állította össze Kardos Tamás és Szűts László a *Diáksóder: Hogyan beszél a mai ifjúság?* című kötetet. A könyv legterjedelmesebb fejezete a *Napjaink diáknyelvének szótára*, amely mintegy 3000 diáknyelvi szó és kifejezés jelentését és használati körét mutatja be. A szótárból szándékosan kimaradtak a diáknyelv szavai közül a szitkozódások és a trágárságok. Az ábécérendbe sorolt címszavak mellett rövid értelmezés található, majd dőlt betűvel egy-egy példamondat is szerepel, amelyekben szintén gyakoriak a diáknyelvi szavak. Például a *kopírbébi* 'aki lesi szomszédja dolgozatát' szócikkében az alábbi példamondat olvasható: *Egy kopírbéбивel ülök egy padban, aki folyton skubizz a dolimat*. A kötetnek egy másik szótári része is van, amely a diáknyelvi szótár fordítottjának tekinthető, ugyanis a köznyelvi szavak diáknyelvi szinonimáit tartalmazza. Nézzük, hogyan nevezték a különböző autómárkákat a kilencvenes években a diákok! A Trabant akkoriban *aszfaltbuborék*, *aszfaltpattanás*, *büdöske*, *furnérláda*, *gyufaskatulya*, *kolbászfüstölő*, *közúti légy*, *lökhardtásos (négy-kerekű) szappantartó*, *műanyag Jaguár*, *országúti bacilus*, *papírjaguár*, *papírmecedesz*, *röfi*, *Strabanc*, *szappantartó*, *Trabi*, *Trabicsek* és *Trabkó* volt, a Dacia román *csoda*, a Wartburgot *büdöske*, illetve *vartyogó* névvel illették a diákok, a Lada, illetve a Lada Samara *csacsi*, *szamár*, valamint *dobozautó* volt, a Zaporozsecet *kerti traktornak*, *kozák Mercinek*, *tajga rémének*, *Traktorozsecnek*, *zápínak*, *Zápor Jóskának* és *záporozónak* hívták, míg a Polski Fiatot a *bádogbugyi*, *egérkamion*, *fiatovics*, *fityó*, *inkubátor*, *pázsitmókus* és *zsebckirkáló* nevekkel illették.

A *Diáksóder* szavait 1992-ben gyűjtötték, lássunk ebből az időszakból egy dalszövegrészletet, amely megörökítette az akkori diáknyelvet. A *Rapülők*

együttes 1992-es *Néember one* számában⁴ hangzik el a következő: *Cicababa, pipi, csibe, csajszi, liba, szivi, bige / Mindegy hogyan nevezed, hogy magázod vagy tegezed / Mert belőle csak egy van, ő a néember one. [...] Ha jelen van a dizsiben, hát híre megy a cityben, / És megfordul az áram is a hifiben, de iziben. A nőre használt szinonimák (cicababa, pipi, csibe, csajszi, liba, szivi, bige, néember one), akárcsak a szórakozásra használt angol eredetű szavak (dizsi 'diszkó', city 'város', hifi 'hifitorony')* mára már eléggé elavultak.

A sárbogárdi diáknyelv szótárát elkészítő Tóth Kornélia 1994-ben egy újabb diákszótárt jelentetett meg. Ezúttal Thomann Mónika szerzőtársával az ELTE-n készült diáknyelvi témájú szemináriumi dolgozatokat szerkesztették egybe, s egészítették ki saját gyűjtésükkel. A diáknyelvi kéziratok 28 település 32 iskolájából tartalmaztak anyagokat. A feldolgozás eredményeként látott napvilágot a 4334 címszóból álló *Magyar diákszótár (1965–1980)* kötet, amely a címben megjelölt évek diáknyelvébe ad betekintést. A szócikkekben az adat származási helye is megtalálható. A kötet végi összesítésből (Thomann–Tóth 1994, 115) kiderül, hogy a szavak 21,6%-át Budapestről, 11,5%-át Kecskemétről, 8,5%-át Szolnokról, 3,1%-át Miskolcra, míg 2,7%-át Székesfehérvárról gyűjtötték. Az *autogramozik* 'szülő helyett maga írja alá az ellenőrzőt' és a *gesztenyés* 'alacsony színvonalú' például Szolnokról származik, a 'felelés' jelentésű *fehérterror* túlzó kifejezést Budapestről adatolták, a *pirított hógolyó* 'túrógombóc', illetve a *kamaszpanasz* 'osztályfőnöki óra' alakok pedig Bátorfőnyerénről valók. Az adatok mind a diáknyelv kreativitását tükrözik. A szellemes szóalkotásokon túl a *Magyar diákszótár* is a diáknyelv szinonimáinak gazdagságáról tájékoztat, például a *buta* szóra 100-nál is több diáknyelvi megfelelőt közöl, többek közt az alábbiakat: *agyhúgyköves, agyilag tajga, agyilag toprongy, állatkirály, beütéses, egytekervényű, elefánt, fakilincs, foltos, gyappant, gyógyegér, kábé hat, kányási tűzoltószen, lúgzott agyú, madárfejű, mozigépész, mucsai, puding-agyú, sajtos, stikkés, stoplámpaagyú, száztíz százalék, szellemi rövidnadrágos, tahovics, talajvizes, téstás, tüskés agyú, veréb.*

Az 1975 és 1990 közti időszakban, zömében 1987–1988-ban Hoffmann Ottó az ország minden megyéjének néhány iskolájában a 10–14 éves korosztály szóhasználatát vizsgálta. A diáknyelv jellegzetességein túl fel akarta térképezni az akkori iskolai úttörőszervezet mozgalmi nyelvét is, így különböző iskolaújságok és szakkörök írott és élőszóbeli anyagát is átnézte. A mintegy negyedmilliósról álló korpusz végül 32 500 cédulává állt össze. Ennek a gyűjteménynek egy részéből készült a *Mini-tini-szótár*. A kötet alcíme – *A mai magyar diáknyelv*

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=qiHqjAvMK1I> (2023. dec. 28.)

szinonimaszótára – már mutatja, hogy nem a hagyományos diáknyelvi szótárral van dolgunk. Hoffmann Ottó munkája ugyanis fogalomkörüi szinonimaszótár, vagyis a diáknyelvi szavak nem ábécérendben találhatók meg benne, hanem 23 témakör köré vannak rendezve. A témacsoportok közül első helyen az iskola szerepel, azt követi a személyek, majd a testrészek, a külső és a belső tulajdonságok témaköre, de külön tematikai egységként jelenik meg a bűnözés, az udvarlás és a szerelem, az időjárás, valamint a játék és a sport is. A kötetből a szerző kihagyta a szexuális fogalmakat nyersen megnevező szóanyagot, így például az udvarlás, szerelem témakörében a *szerelmeskednek* szócikkében csak az alábbi kifejezések szerepelnek: *búgnak, mint a /vad/galamb; témáz/gat/nak; megy köztük a téma*. A 23 témacsoportban 1760 címszó található. A szerző mintegy 2600 szóhoz magyarázatot – értelmezést vagy etimológiát – is fűzött, s olykor a tanulóktól, illetve tanároktól kapott értelmezések is megjelennek a szócikkekben. Ilyen, az adatközlőktől származó megjegyzés például a *türelmes* szó *koala* megfelelőjére írt „mackó, amelyik álmos és lassú”. Az elégtelen érdemjegyre 221 szinonima szerepel a *Mini-tini-szótárban* (Hoffmann 1996, 48–50). Például: *akasztófa, boszorka, csehszlovák ötös, fenyőfa, háztető, jegenye, kampusbot, kapufa, minyon, nudli, parasztkitűnő, proletárötös, szarvasötös, talpas derékszög, tintadugó, trotty, villanydúc*.

Az MTA Nyelvművelő munkabizottsága által 1964-ben meghirdetett pályázaton, valamint az Anyanyelvápolók Szövetségének 1992-ben kiírt *Hogyan beszél ma az ifjúság?* pályázatán is első díjat nyert Rónaky Edit 1995-ben *Hogyan beszél ma az ifjúság? (Avagy: Hogy hadováznak a skacok?)* címmel saját kötetet jelentetett meg. A könyv nagy siker lett, hamar elkapkodták, így 1997-ben második, javított kiadással jelentkezett a szerző. A diáknyelvi adatok közt a nyelvi durvaságok (pl. *becseszi a fejét* 'beveri a fejét') is megtalálhatók, ugyanis a szerző nem azt akarta bemutatni, „hogyan kellene beszélnie ma az ifjúságnak, hanem azt, hogyan beszél” (Rónaky 1997, 4). A szójegyzék tematikus felépítésű, s nem csupán az iskola fogalomköréből, hanem az élet más területeiről (pl. családtagok, barátok, foglalkozások, pénznemek, járművek) is megadja a szavak diáknyelvi megfelelőit. A témakörök legtöbbször olyan zárójeles alcím is található, amely a fogalomkörhöz kapcsolódó jellegzetes diáknyelvi szavakból áll. Például az iskola épülete résznek az *apácázárdától a vesztőhelyig* az alcíme, az osztályzatoknál az *agvinka, fa, vonyigó és társai* szerepel, míg a tantárgyak felsorolása előtt az *egy nehéz nap: nyögtnan, hisztéria, angolkór; dögtan, ámitástechnika* áll, a személyek részt pedig az *ájser bigékkal menő hapik* alcím nyitja meg. A kollégium és a menza témaköréből a szójegyzék az alábbi szavakat közli: a kollégiumra a *hotel, kantár, kenya,*

koles, *kolesz*, *koli*, *kóter* szavak voltak használatosak, a menzára a *kajálda* és a *kajolda*. A szójegyzékben félkövér szedés jelzi a leggyakoribb alakokat, így kiderül például az is, hogy 1997-ben a kollégiumra a *koles* és a *kóter* szavakat használták a legtöbbször. A különböző levelek diáknyelvi megnevezései pedig a csoportnyelv kreativitását és humorosságát mutatják: *BMV-leves* (Bele minden vacakot!), *kínai leves* (Loccsantsuk ki! Öntsük csak ki!), *Leningrád-leves* (Bevehetetlen), *Petőfi-leves* (Minek nevezzelek?), *Schöller-leves* (A jegeslegjobb), *sport-leves* (Mindent bele!), *Zilahy-leves* (Valamit visz a víz), *Zrínyi-leves* (Aki beveszi, kirohan). A diáknyelv szókincsében végbemenő változást szemléletesen mutatja a kötet bevezető tanulmányából (Rónagy 1997, 9) származó alábbi részlet: „Az elmúlt évek során nagy változás következett be a férfi elnevezésében is. Eleinte »szivarnak«, »mókusnak«, majd »ürgének«, később »mandrónak«, aztán »jampinak«, az utóbbi években »krapeknek«, »hapiinak«, »főszernak« neveztek a fiatalok. És ma? Időtálló a régi »tag«, a »pali«-ból »palimadár« lett, a »mamus«-ból, »manusz«-ból »mandró«, sőt »mandarin«. Mindennapos a »Józi«-zás is.” Az 1997-ben jellegzetes szavak többsége azonban ma már régiesnek hat.

2006-ban egy újabb diáknyelvi szógyűjtő pályázatot írtak ki, ezúttal a Napkút Kiadó kezdeményezésére. A beérkezett pályamunkákból készítette Szűts László a *Diáksóder 2.* kötetet, amely csak címében azonos a korábbi kötettel, ám nem bővített kiadás, hanem önálló kiadvány. Ennek ellenére a *Diáksóder 2.* címszavainak mintegy egynegyede azonos a *Diáksóder* kiadványával. Mindkettőben szerepel például a ’csal’ jelentésű *csúsztat* szó, a ’gyenge’ értelmű *gyér*, illetve a szalagavatóra használt *madzagavató*. A két kötet szóanyaga közti átfedés amiatt van, mivel a diákok minden korszakban használják a régebbi szavak egy részét is. A gyakran használt szavaknak továbbra is sokféle szinonimájuk van, ahogy azt például a *buta* szó diáknyelvi rokon értelmű megfelelői is mutatják: *agrár csemete*, *agyalágyult*, *agyilag zokni*, *agyilag gyengén bútorozott*, *agymen*, *agysebész*, *bokazokni*, *buci*, *deda*, *egysejtű*, *fafej*, *gyík*, *gyiklyuk*, *gyíkmen*, *gyökér*, *hígagyú*, *homály*, *IQ-bajnok*, *IQ-faiter*, *IQ-harcos*, *IQ- király*, *lökedék*, *lúke*, *nyomi*, *pornófilm*, *sík*, *süket*, *tonyó*, *vízagyú*. Új témakörként jelent meg a számítástechnika és a drogfogyasztás. A technika fejlődése következtében az új eszközök nevei a diáknyelvbe is bekerültek, főként kicsinyítő képzős alakokként: *lapi-topi* ’laptop’, *hendi*, *mobcsi*, *telcsi*, *teló* ’mobiltelefon’, *sömi* ’sms’, *számcsi* ’számítógép’, *vincsi*, *vinyó* ’winchester’. A drogfogyasztás szóanyagára ezzel szemben az volt jellemző, hogy a fiatalok a köznyelvi szavakat kezdték el teljesen új jelentésben használni. Például a *cseppfolyós*, *kocka*, *mozaik*, *pörgettyű*, *varázsgomba*, *zöld*, *zöld apó* szavak a kábítószerrel jelölték, a koka-

in neve *kóla* volt, a marihuánát *mohának* hívták, a *denevér* a kábítószerfüggő elnevezése volt, míg a *mikulás* a kábítószerárúsé. Ezek a szavak már átfedést mutatnak az argó szókincsével.

A 2010-es évek argóval kevert diákszlengje az *Akkezdet Phiai* együttes *Szófacsar* című számában⁵ is megjelenik: *A pacek, a jattos, a raj, a kanyhaló. / A tetkó, a brenkó, a fux, a buffalo. / A box, a malav, a matek, a plenyó, / A bátyta, a spanom, a haver, a tesó. / A bulkesz, az alváz, a kaszni, a virgács, / A luvnya, a buxa, a gádzsi, a kis gár.* Az együttes egyik tagjának, Závada Péternek a magyarázó levele⁶ alapján az idézett részlet jelentése: a *pacek*, a *jattos*, a *raj* és a *kanyhaló* mind a férfi megnevezései, közülük a *pacek* a sztenderd *arc* szónak felel meg, a *jatt* a borraivalóra utal, a *raj* a börtönszlengben a hierarchia csúcsán álló egyént jelenti, a *kanyhaló* pedig a *hazudozó* szinonimája. A *tetkó*, a *brenkó*, a *fux* és a *buffalo* az 1990-es, illetve 2000-es évek kidobóembereinek a tipikus öltözetét (a tetoválást, az ékszer és a magas talpú platform cipőt), illetve viselkedését (a *brenkó* szóval jelölt gyanakvást) jelenítik meg. A *box*, a *malav*, a *matek* és a *plenyó* szavak a verekedés rokon értelmű megfelelői. Míg a *bátyta*, *spanom*, *haver*, *tesó* a férfiak egymás közti megszólításának a különböző formái. A következő részben a testrészek szlengbeli megnevezése szerepel, sorrendben a fenék, a hátsó, a külső és a láb, míg az idézet utolsó sorát a nő vulgáris megnevezései teszik ki. Látható, hogy a fiatalok körében népszerű dalszöveg szavai többféle szlengből (közszleng, diákszleng, börtönszleng) származnak.

A *sárbogárdi diáknyelv szótára* és a *Magyar diákszótár (1965–1980)* után Tóth Kornélia egy újabb regionális diákszótárt készített: az érdi diáknyelv szótárát. A szerző a 2007/2008-as tanévben öt érdi iskolában végzett kérdőíves felmérést. A vizsgálat során 200 köznyelvi szónak, illetve kifejezésnek a diáknyelvi megfelelőire kérdezett rá a tanulóktól. A kérdőíve részben azonos volt a sárbogárdi felmérés anyagával, azonban az azóta eltelt 20 év miatt jó néhány szó (pl. *fakultáció*, *KISZ-gyűlés*, *matrózblúz*, *szabadsáv*) kiszorult a vizsgálati anyagból. A technika fejlődését követve a számítástechnikai szakszavakra (pl. *egér*, *e-mail*) is rákérdezett a szerző, valamint az új tantárgyak (pl. *etika*, *honismeret*, *portugál nyelv*) megnevezései is bekerültek a kérdőívbe. Az *Érdi diáknyelvi szótáron*, valamint a hozzá készített szinonimajegyzéken kívül az *Élő diáknyelv* című 2010-es kötetben a sárbogárdi és az érdi adattár összehasonlítása is olvasható. A diáknyelvre e két, időben és térben is eltérő felmérés szerint az állandóság és a változás jellemző, azaz vannak olyan szavak, amelyek

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=ODull0xeEGA> (2023. dec. 28.)

⁶ <https://mnytud.arts.unideb.hu/tananyag/szlkut/02miaszleng.pdf> (2023. dec. 28.)

továbbélnek, mások pedig új kifejezésekre cserélődnek (Vasné Tóth 2010, 48). Az *Érdi diáknyelvi szótár* például a *mobiltelefon* szóra a *borsófon*, *bunkofon*, *gonosz doboz*, *mobcsi*, *mobil*, *mobifon*, *telcsi*, *teló*, *zsebdünnyögő* szinonimákat adja meg, amelyek többsége (*borsófon*, *bunkofon*, *gonosz doboz*, *mobcsi*, *zsebdünnyögő*) ma már egyáltalán nem használatos. Az adatok közé az idegen nyelvi átvételek (pl. *searchingel* 'gondolkodik') is bekerültek.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége 2018 februárjában ismét pályázatot írt ki a diáknyelv gyűjtésére és elemzésére. A díjnyertes pályamunkákból állította össze Balázs Géza és Minya Károly a *Diáknyelv – diákszótár* című kötetet, amelyben a tanulmányokon túl egy szinonimagyűjtemény és egy diáknyelvi szótár is helyet kapott. A szótári rész 791 szót tartalmaz. Akárcsak az 1995-ös *Diáksóderben*, e kötetben is megjelennek a különböző autómárkák megnevezései. A Trabant még mindig *papírbogár*, de van már *papírkocsi* is, ami a Suzuki, az Ikarusz busz *guruló koporsó*, a kék-fehér Mercedes busz *törppapa*, a V8-as autó *izomautó*, a Lada *ladik* vagy *zsigó*, a Dacia *román ipari hulladék*, a Mercedes pedig *merdzsó*. A diáknyelvre napjainkban is jellemzőek az olyan szavak és kifejezések, amelyek a köznyelvben is megvannak ugyan, ám a diáknyelvben teljesen más a jelentésük. Ilyen például az 'egyetertek vele' jelentésben használt *adom*, a 'barát, haver' értelmű *bástya*, a 'dicsér' jelentésű *fényez*, vagy a *szörp*, amit a tömény alkoholra használnak. A diákok leleményességét és nyelvi humorát mutatja még a 'kollégista' jelentésű *csöves bánat*. A *helpelés* a sugás, a *narnia* a tanterem, a *fontolva haladó* pedig 'olyan diák, akinek nem megy jól a tanulás'.

A diáknyelv változékonysága és gyors elavulása nem csupán a szótárkészítők számára nyilvánvaló, hanem a laikus nyelvhasználók is észreveszik a csoportnyelv e jellemzőit. Ezt az is mutatja, hogy igen kritikusan viszonyultak a közösségi médiában a *Tanárblog* oldal⁷ által 2021 májusában közzétett egyik nyelvtankönyvi feladathoz, amely azt kérte a tanulóktól, hogy állapítsák meg a hozott mondatok diáknyelvi szavainak jelentését, s keressék is ki azokat az értelmező szótárból. A feladattípus ötletes, ám a diáknyelv gyors változásából adódóan a benne szereplő kifejezések már elavultnak, ismeretlennek számítanak a mai tanulók körében. A feladatban szereplő mondatok a következők voltak: *Egész matekdoga alatt vártam a telefonodat; Jó kis libák jöttek most a suliba; Képzeld, Józsi eladta a szappantartóját!; Egész órán csak azt vártam, hogy megszólaljon a lélekharang; Bedobok valamit, mert már megint háborog a belügyminiszter*. A poszt közzétételekor a blog szerzője egy diák megjegyzést

⁷ <http://tinyurl.com/ewfs6v7d> (2023. dec. 28.)

is fűzött a feladathoz: „*Hallo, ez amúgy full random!*”, amivel azt próbálta érzékeltetni, hogy a mostani diákság körében a mondatok szavai teljesen esetlegesek és életszerűtlenek. A poszthoz 2023 decemberéig 199 hozzászólás született. Lássunk közülük néhányat! Az egyik facebookozó a következőt írta: *Megkértem a 13 éves gyerekeimet, hogy fordítsa le a mondatokat :) „Hívj má tesám, kraftedoljunk valamit”, „jöttek szimpi csajek”, „trédelte a zúzóját”, „csapassa már a jukebox”, „húzok zabázni, kifogyott a tár”. :) A diáknyelvi szavak elavultságára céloz az *és akkor most tippeljük meg a tankönyvíró korát:*), illetve az *Ez elég boomeres feladat* komment. A *korog a gyomor* szerkezetre használt *háborog a belügyminiszter* kifejezést másvalaki *pacek dumának* tartotta, ám olyan facebookozó is volt, aki egy mai szlengkifejezést, a *csöves bánatot* említette.*

Ha a mai diáknyelvet szeretnénk megismerni, újabb szótárak híján egyelőre be kell érünk az interneten fellelhető gyűjtemények anyagával. Csekő Györgyi és Hollóy Zsolt 2018-ban a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnázium diákjai és tanárai körében végeztek vizsgálatot. A kérdőíves felmérésben rákérdeztek többek közt az iskolai érdemjegyek megnevezésére, valamint a *jó* és a *rossz* szó rokon értelmű megfelelőire is. Az elégségesre például az alábbi szinonimákat kapták: *bélás, görbült, görbe, görbülő, majdnem gomba, majdnem bukta, áldás, fuu öcsém, tré*, míg a jelest a következő diáknyelvi szavakkal illették a diákok: *pocakos bunda, király, sirály, ott volt az, üstökös, ötöske, szupi, miva?, cool, rohadt jó, pacek, stabil, tök jó, klassz, prima, csúcs*. A gyűjtés igazolta, hogy a diáknyelv folyamatosan változó, kreativitást igénylő, közösségfüggő csoportnyelv.

A kisközösségek szóanyagának vizsgálatán túl a különféle weboldalak elemzése is képet ad napjaink diákszlengjéről. Számos netes cikk mintegy szenzációként számol be a diáknyelvi szavakról. A *Szlengszavak, amelyekre az ifjúság tanított 2019-ben* című írásból⁸ példamondatok segítségével az alábbi szavak és kifejezések ismerhetők meg: *flexel* ’menőzik, felvág’, *pacek* ’király, jó’, *chillel* ’lazul, pihen’, *kioffol* ’beolvas valakinek’, *duh* ’ja persze’, *inasba vágtam a stílusomat* ’kiöltöztem’, *kikerázza magát* ’kicsípi magát, kiöltözik’, *stabil* ’király, jó’.

A közösségi videómegosztó oldalakon olyan sorozat is van, amelyben idők reagálnak mai szlengekre. Az egyik részben,⁹ miután a megkérdezett egyén megismerte a *flexel* szó jelentését, rögtön alkalmazni is próbálta azt, és a következőt mondta: *Használhatom ezeket aztán élő élő dumába? Hazamegyek oszt*

⁸ <https://www.szeretlekmagyarorszag.hu/életstilus/szlengszavak-melyekre-az-ifjusag-tanitott-2019-ben/> (2023. dec. 28.)

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=TpLJOgT0nXA> (2023. dec. 28.)

nagyanyámnak mondom, mit flexelsz a gom szilvás gombóccoddal, tudod. Csóró nagymuter azonnal herzinfaktot kap. A duma 'beszéd', a csóró 'szegény', a nagymuter 'nagymama', a herzinfakt 'szívinfarktus' nem mai szlengszavak, mégis jól megférnek az új elem, a flexel mellett, s együttes használatuk informálissá teszi a megnyilatkozást.

Összegzés

Az elmúlt 125 év diáknyelvi szótárai, illetve az újabb idők dalszövegei, honlapjai és videói alapján összegzésképpen megállapítható, hogy a diáknyelvre a kezdetektől a napjainkig jellemző a játékosság, az ötletesség és a humor. Minden korszakban megfigyelhető az idegen szavak használata: ami régen még a latin és német, ma pedig az angol hatást jelenti. A metaforikusság, a népetimologizálás, a köznyelvi szavak új jelentésben való használata, a játszi szóképzések, a kicsinyítő képzős alakok, a szinonimák gazdagsága végigkísérik e szociolektust. A köznyelvhez képest megmutatózó elkülönülés, a divergencia mellett pedig megfigyelhető egyfajta konvergenciára való törekvés is a nyelvváltozaton belül, és mindez a szinkronia és a diakronia együttthatásában ölt testet (Vasné Tóth 2012, 226). A diáknyelv tehát egyrészt elkülöníti, másrészt össze is köti a különböző nemzedékeket. A diáknyelvi szótárakból, illetve egyéb bemutatott forrásokból pedig nem csupán az egyes szavak jelentését és a diákok nyelvhasználatának a leleményességét ismerhettük meg, hanem bepillantást nyerhettünk a mindenkori diákéletbe is.

Irodalom

- Balázs Géza – Minya Károly szerk. 2018. *Diáknyelv – diákszótár: Egy anyanyelvi pályázat legjobb munkái*. Budapest: Anyanyelvpolók Szövetsége – Inter.
- Csányiné Wittlinger Mária. 1987. *Egy miskolci szakközépiskola diákszavai*. Magyar csoportnyelvi dolgozatok 32. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Csekő Györgyi – Hollóy Zsolt. 2019. *Suliszleng. Könyv és Nevelés* 21 (1): 77–98. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/suliszleng> (2023. dec. 28.)
- Dobos Károly. 1898. *A magyar diáknyelv és szótára*. Budapest: Franklin Társulat.
- Gémes Balázs. 1982. *A kecskeméti diáknyelv szótára (1967)*. Magyar csoportnyelvi dolgozatok 10. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Hoffmann Ottó. 1996. *Mini-tini-szótár: A mai magyar diáknyelv szinonimaszótára*. Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem Továbbképző Központ.

- Jókai Mór. 1872. Eppur si muove. És mégis mozog a föld. In Lengyel Dénes – Nagy Miklós szerk. 1965. *Jókai Mór összes művei*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kardos Tamás – Szűts László. é. n. [1995]. *Diáksóder: Hogyan beszél a mai ifjúság?* Budapest: Ciceró.
- Matijevics Lajos. 1972. *A vajdasági magyar diáknyelv*. Újvidék: Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék.
- Móricz Zsigmond. 1920. *Légy jó mindhalálig*. Budapest: Athenaeum Kiadó.
- Rónaky Edit. 1997. *Hogyan beszél ma az ifjúság? (Avagy: Hogy hadoválnak a skacok?)* Szentlőrinc: Kemény Gábor Iskolaszövetség. Második kiadás.
- S. Szabó József. 1941. A debreceni Kollégium nyelv- és diákszótára. *Debreczeni Képes Kalendárium* (41): 45–52.
- Szűts László. 2002. A fiatalok nyelvéről. In A. Jászó Anna – Bódi Zoltán szerk. *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény*. 100–104. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Szűts László. 2008. *Diáksóder 2*. Budapest: Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó.
- Thomann Mónika – Tóth Kornélia. 1994. *Magyar diákszótár (1965–1980)*. Magyar csoportnyelvi dolgozatok 62. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Tóth Kornélia. 1990. *A sárbogárdi diáknyelv szótára*. Magyar csoportnyelvi dolgozatok 46. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Vajthó László. 1930. A magyar diáknyelv. *Magyar Nyelvőr* 59 (7–8): 219–220.
- Vasné Tóth Kornélia. 2010. *Élő diáknyelv: Két város húsz év tükrében*. Sopron: Novum Pocket.
- Vasné Tóth Kornélia. 2012. Betekintés a diáknyelvi kutatások módszertanába, szinkronia és diakronia együtthatásában. In Balázs Géza – Veszelszki Ágnes szerk. *Nyelv és kultúra – kulturális nyelvészet*. 221–226. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság.
- Vasné Tóth Kornélia. 2018. Diáknyelvi időutazás: A magyar diáknyelv és szótára (1898) értelmezéséhez. In Balázs Géza – Mínya Károly szerk. *Diáknyelv – diákszótár: Egy anyanyelvi pályázat legjobb munkái. Válogatás a 2018. évi anyanyelvi pályázat legjobb munkáiból*. 13–34. Budapest: Anyanyelvápolók Szövetsége – Inter.
- Velledits Lajos. 1917. A magyar titkos nyelvek. *Magyar Nyelv* 13 (2): 59–61.

STUDENT LANGUAGE IN THE PAST AND NOW – IN THE REFLECTION OF DICTIONARIES AND OTHER SOURCES

The study examines the changes in student language from the first printed student language dictionary, compiled by Károly Dobos in 1898 to the recent student language word collections. In addition to the analyzed printed sources, song lyrics, blog

posts, and videos from social media were also used to explore the characteristics of student slang. The analysis showed that, despite the rapid changes in vocabulary, playfulness, creativity, and humor have accompanied this sociolect throughout. The use of foreign words (initially Latin and German, then English) is characteristic of all periods. The main forms of word formation include using colloquial words with a new meaning, metaphoricity, folk etymology, and playful word formations. From student language dictionaries and other sources that use student slang, we can not only learn about the meaning of individual words and the inventiveness of students' language use but also get a glimpse of student life at any given time.

Keywords: student language, language change, lexicography, student language dictionaries, slang

JEZIK ĐAKA NEKADA I SADA – NA OSNOVU REČNIKA I DRUGIH IZVORA

Studija analizira promenu u jeziku đaka od prvog objavljenog rečnika takvog tipa, rečnika Karolja Doboša iz 1898. godine, pa sve do savremenih korpusa. Osim štampanih izdanja, u obzir su uzeti tekstovi pesama, objave na blogu, video-snimci sa društvenih mreža, kako bi se otkrile karakteristike đачkog slenga. Analiza nam predočava da su, uprkos velikim i brzim promenama leksičkih elemenata, igra rečima, kreativnost i humor ti koji ovaj sociolekt konstantno prate. Upotreba stranih reči (u početku su to bili latinski i nemački jezik, a zatim engleski) karakterističan je za sve periode. Neki od najzastupljenijih načina tvorbe novih reči su upotreba reči u novom značenju, metaforičnost, narodna etimologizacija i igra reči. Rečnici đачkog jezika i drugi izvori koji koriste đачki sleng nam, osim značenja pojedinih reči i prikaza dovtljivosti učenika pri stvaranju novih leksema, pružaju i uvid u život đaka kroz vreme.

Ključne reči: jezik đaka, jezičke promene, leksikografija, rečnici đачkog jezika, sleng